

УДК 343.985.7

Д.О. КАРАБАНОВ, Донецький юридичний інститут МВС України

ТАКТИЧНА ОПЕРАЦІЯ «ЗАТРИМАННЯ ЗАПІДОЗРЕНОЇ ОСОБИ АБО ЗЛОЧИННОЇ ГРУПИ» ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ЗАВОЛОДІННЯ АВТОТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ

Ключові слова: операція, автотранспорт, заволодіння, розслідування, методика, тактика, затримання, взаємодія

Пошук ефективних форм організації взаємодії слідства і дізнання, притягнення науковців до ідеї комплексного виконання тактичних завдань розслідування злочинів у формі тактичної операції.

Чисельні публікації науковців, зокрема, В.П. Бахіна, А.В. Дулова, С.І. Цветкова, В.М. Шевчука, В.І. Шиканова, та інших вчених з даної проблематики, сприяли глибокому вивченню наукової категорії – тактична операція, удосконаленню її поняття, ролі в методиці розслідування злочинів та впливу на слідчу і оперативно-розшукову практику.

Однак прикладні аспекти тактичних операцій малодосліджені, хоча саме вони містять криміналістичні рекомендації щодо ефективного розслідування окремих категорій злочинів. Тому саме на прикладних аспектах проведення тактичної операції «Затримання запідозреної особи або злочинної групи» під час розслідування незаконного заволодіння автотранспортним засобом і буде зосереджена увага у даній публікації.

У криміналістичній науковій та навчальній літературі затримання визначається як система певних дій. Найбільш повно така система дій досліджена у працях В.М. Григор'єва [1, с.97–106] та В.О. Образцова [2, с.140–143].

При цьому В.М. Григор'єв справедливо підкреслює, що дії по затриманню запідозреного «...взаємозалежні й утворюють динамічну систему» [1, с.104]. В.О. Образцов розглядає затримання як одну з важливих тактичних операцій, яка проводиться на етапі виявлення злочинця [2, с.140].

У механізмі доказування незаконного заволодіння автотранспортними засобами є певний ключовий момент. При розслідуванні аналізованої категорії злочинів таким є процес реалізації матеріалів оперативної розробки, одним з основних елементів якого є затримання.

При розкритті та розслідуванні незаконного заволодіння автотранспортними засобами, вчиненими групою осіб, як правило, саме із затримання співучасників, починаються заходи щодо викриття злочинного угруповання. Ефективність такого затримання багато в чому залежить від взаємодії слідчого й оперативних працівників, яка повинна сприяти виключенню можливості знищення запідозреними слідів злочинної діяльності й здійснення інших дій, які утрудняють розслідування; якісному процесуальному закріпленню доказів вини не тільки затриманого, але й інших співучасників.

Одночасність проведення низки процесуальних дій і оперативно-розшукових заходів повинна бути суттю тактичної операції «Затримання запідозреної особи або злочинної групи» при розслідуванні незаконного заволодіння автотранспортними засобами, особливо вчиненого злочинним угрупованням. При проведенні зазначеної операції повинні бути одночасно проведені як мінімум наступні слідчі дії й оперативно-розшукові заходи: візуальне спостереження, наведення довідок, особистий обшук і допит затриманого, обшук у приміщенні або огляд місця, де проведено затримання, допит можливих очевидців.

Чітка послідовність оперативно-розшукових заходів і слідчих дій у поєднанні з майстерністю тактичних прийомів є найбільш ефективними засобами при затриманні, які сприяють не тільки одержанню достовірних доказів стосовно дій, що ретельно маскуються, встановленню рольових функцій членів злочинного угруповання і їх організаторів,

але і якщо є потреба, зашифровці негласних джерел інформації.

Це обумовлено тим, що механізм доказування є системою дій, яка припускає використання не тільки доказів, але й іншої інформації, що у зв'язку з низкою різноманітних причин не може бути визнана доказом, але може бути використана в якості засобу, за допомогою якого можна одержати докази. Нерідко при розслідуванні незаконного заволодіння автотранспортними засобами без використання результатів оперативно-розшукової діяльності неможливо в повному обсязі виявити усі епізоди викрадення автотранспорту й доказати причетність до цього членів злочинного угруповання. Найбільш часто оперативно-розшукова інформація при проведенні тактичної операції «Затримання запідозреної особи або злочинної групи» отримується під час проведення такого оперативно-розшукового заходу, як візуальне спостереження, сутність якого полягає в таємному, спрямованому, систематичному, безпосередньому візуальному або опосередкованому (за допомогою оперативно-технічних засобів) сприйнятті діянь особи (осіб) і явищ (подій, фактів, процесів), значимих для виконання конкретних завдань оперативно-розшукових заходів, їх фіксації й реєстрації. Ефективність даного оперативно-розшукового заходу може бути значно підвищена за умови використання технічних засобів, які запобігають можливому перекручуванню інформації й дозволяють підвищити ступінь її вірогідності. На основі інформації, отриманої завдяки проведеному спостереженню, планується комплекс дій, які становлять тактичну операцію «Затримання запідозреної особи або злочинної групи». Основна вимога до всіх названих дій – погодженість, під якою розуміється: по-перше, що всі дії спрямовані на досягнення однієї загальної мети, по-друге, одержувана при проведенні однієї з дій інформація враховується при проведенні всіх інших, які утворюють дану тактичну операцію, по-третє, кожна окрема дія не створює перешкод для проведення інших.

У ході розслідуванні незаконного заволодіння автотранспортними засобами, під час

планування тактичної операції «Затримання запідозреної особи або злочинної групи», необхідно передбачити: а) склад групи слідчих, оперативних працівників, а також співробітників інших служб органів внутрішніх справ, представників громадськості, спеціалістів, які залучаються до затримання; б) забезпечення роботи слідчо-оперативної групи силами підрозділів прихованого спостереження, групи захоплення із числа працівників підрозділів спеціального призначення; в) розрахунок необхідних технічних засобів (зв'язку, відеозапису, автотранспорту та ін.); г) завдання кожної групи; д) тактику, терміни й послідовність затримання членів злочинного угруповання; є) тактичні прийоми реалізації інформації (проведення огляду автотранспортних засобів, особистого огляду водіїв, пасажирів і інших осіб, їх речей та ін.); ж) привід для затримання (виявлення підроблених документів, які свідчать про злочинну діяльність та ін.); з) особистий обшук затриманих; і) одержання за участю спеціалістів необхідних зразків (почерку, відбитків пальців рук, відбитків взуття та ін.); й) освідування; к) допит особи у зв'язку з виявленими при її захопленні обставинами, які вказують на причетність до злочину; л) допит підозрюваних; м) проведення обшуку й виїмок за місцем проживання й роботи підозрюваного; н) визначення місць доставлення затриманих і їх розміщення в місці тимчасового тримання; о) призначення експертиз по вилученим у затриманих предметах (речовинам), зразкам (почерку, дактилокартами, мікрооб'єктами та ін.); п) допит свідків і потерпілих; р) забезпечення подальшої розробки учасників злочинного угруповання, які залишилися на волі; с) заходи щодо збереження доказової інформації. Такий перелік може бути розширений залежно від обставин справи.

На основі інформації, зібраної про об'єкт затримання й супровідних обставин, здійснюється наступний етап підготовки тактичної операції «Затримання запідозреної особи або злочинної групи» – прогнозування можливих варіантів дій затримуючих і затримуваних з урахуванням практики раніше проведених аналогічних операцій. При цьому

особливу увагу необхідно звернути на такі обставини:

1. Розробити прогноз можливих способів чинення запідозреними протидії працівникам правоохоронних органів, у тому числі із застосуванням зброї.

Безпека осіб, які проводять тактичну операцію «Затримання запідозреної особи або злочинної групи», а також інших осіб, які можуть випадково перебувати на місці затримання, відноситься до основних положень тактики даного виду тактичних операцій. Міркування безпеки в окремих випадках можуть переважити тактичні міркування (проведення тактичної операції «Затримання запідозреної особи або злочинної групи» доцільно скасувати у випадках: якщо на місці де передбачалося її проведення випадково виявляться сторонні особи, особливо діти; якщо велика ймовірність того, що запідозрені особи будуть озброєні).

2. Визначити можливі варіанти поведінки злочинців у момент проведення тактичної операції, визначити заходи щодо нейтралізації небажаних (нештатних) дій.

3. Визначити можливі шляхи втечі злочинців з місця проведення тактичної операції й виробити заходи щодо блокування таких шляхів.

4. Спрогнозувати можливі фактори, які можуть знезацька перешкодити успішному проведенню тактичної операції.

Варто розробити прогноз найбільш несприятливих факторів, які можуть дезорганізувати затримання запідозрених в ході тактичної операції. До таких факторів, наприклад, відносяться: поява на місці затримання не однієї, як планувалося, а двох і більше запідозрених осіб, поява групи прикриття злочинних дій затримуваних осіб; несподівана поява на місці передбачуваної тактичної операції випадкових перехожих.

5. Спрогнозувати дії на випадок невдалих результатів проведення тактичної операції «Затримання запідозреної особи або злочинної групи».

При затриманні особи, запідозреної в незаконному заволодінні автотранспортним засобом у складі організованої злочинної групи,

варто передбачити й можливість того, що в ході затримання або обшуку не будуть виявлені певні речові докази (підроблені документи, гроші, деталі автотранспортних засобів, викрадені речі з автомобілів), які б явно вказували на злочинні дії. У зв'язку із цим необхідно визначити оптимальні слідчі дії й оперативно-розшукові заходи, які доцільно провести стосовно інших членів групи, щоб не був втрачений ефект раптовості [3, с.101–102].

За наявності достатніх підстав усі запідозрені особи, що входять до складу групи, затримуються по можливості одночасно, й у різних місцях, щоб створити для зазначених осіб ситуацію інформаційної невизначеності про обсяг доказів отриманих слідством.

Якщо ж проводиться затримання лише одного члена групи, необхідно вжити усіх можливих заходів для того, щоб інші учасники групи як можна довше не довідалися про факт затримання. Оптимально, щоб підбором учасників затримання та їх інструктажем займався слідчий, який надалі буде вирішувати питання про порушення кримінальної справи (або, якщо кримінальна справа вже порушена, проводити досудове слідство).

При розслідуванні незаконного заволодіння автотранспортними засобами вчиненого групою осіб, до найбільш ефективних і часто застосовуваних способів затримання можна віднести такі:

1. Затримання членів злочинного угруповання на місці злочину. Цей прийом складний за виконанням й вимагає всебічної та ретельної підготовки. Труднощі полягають у тому, що для успішного затримання в подібних випадках необхідно знати, хто, де і які дії по підготовці, безпосередньому вчиненню або прихованню злочину має намір здійснити (наприклад, безпосереднє заволодіння автотранспортним засобом, реєстрація викраденого автотранспорту, перетинання державного кордону на викраденому автотранспорті тощо).

2. Зашифроване затримання одного з членів злочинного угруповання, стосовно якого є достатні дані про його причетність до одного або декількох злочинів вчинених угрупованням, за наявності підстав затримується за

вчинення самостійного злочину або порушення громадського порядку, до якого інші члени угруповання не причетні. У затриманого крім фактів конкретного злочину, з'ясовується причетність до злочинної діяльності пов'язаної з незаконним заволодінням автотранспортним засобом. Правильне проведення зашифрованого затримання одного з членів злочинного угруповання й подальше проведення комплексу слідчих дій і оперативно-розшукових заходів створюють сприятливі умови для викриття інших учасників злочинного угруповання і його лідера (організатора).

3. Затримання одного з учасників злочинного угруповання потай від інших співучасників. Найбільш доцільно проводити такий прийом у випадках, коли зібрані дані, що вказують на участь особи у вчиненні злочину разом з іншими співучасниками. Вибір члена угруповання обумовлюється особливостями характеру, взаєминами з іншими співучасниками, стосунками в родині й іншими обставинами. Для збереження факту затримання одного зі співучасників потай від інших проводиться попередня підготовка. Ситуації, при яких здійснюється затримання тієї або іншої особи, можуть бути найрізноманітнішими, наприклад, затримання в іншому населеному пункті. Поза тим, що факт затримання залишається певний час невідомим, тут важливий і психологічний фактор раптовості, який нерідко призводить до дачі правдивих показань, у тому числі про злочинну діяльність усього угруповання, ролі функції його членів.

4. Одночасне затримання всіх учасників злочинного угруповання. Цей тактичний прийом дозволяє ізолювати злочинців один від одного, перешкодити їм протидіяти розслідуванню. Такий прийом, як правило, досить ефективний і розширює можливості рефлексивного керування. Його можна розділити на затримання всіх членів угруповання в одному місці і одночасне затримання всіх співучасників, які перебувають у різних місцях. Важливе значення має ізоляція затриманих один від одного.

Надати в одній публікації вичерпні криміналістичні рекомендації щодо важливішого

чи зручнішого способу затримання в ході реалізації тактичної операції «Затримання запідозреної особи або злочинної групи», дуже складно, тому що це залежить від конкретної ситуації, яка склалася під час розслідування кримінальної справи. Найбільш складним способом затримання, на наш погляд, є затримання на місці злочину.

Тактика застосування засобів фото- і відеозапису при затриманні осіб, запідозрених у незаконному заволодінні автотранспортними засобами, має свою специфіку. Так, обґрунтованими є криміналістичні рекомендації про те, що зйомку при затриманні варто починати до появи затримуваного в зоні видимості. Спочатку проводиться орієнтуюча зйомка передбачуваного місця затримання. Згодом, з появою затримуваного, по можливості великим планом за допомогою відео фіксують усі його дії, включаючи момент затримання [4, с.56].

Виявлення усіх можливих доказів і їх належне оформлення в процесі затримання мають велике значення для забезпечення успіху розслідування й процесу доказування. Злочинці при безпосередньому затриманні, як правило, намагаються звільнитися від наявних у них доказів: підроблених документів, грошей, отриманих за викрадений автотранспорт, частин розукомплектованих автотранспортних засобів, іноді предметів, не пов'язаних з аналізованим злочином (вогнепальної зброї, ножів, наркотичних засобів та ін.). Тому затримавши злочинців на місці злочину, необхідно вжити заходів до позбавлення можливості щось дістати, викинути, знищити, передати, перевірити наявність зброї. Крім цього затриманих осіб необхідно ізолювати один від одного.

Під час реалізації тактичної операції «Затримання запідозреної особи або злочинної групи» затримані особи повинні якнайшвидше доставлятися до підрозділу органу внутрішніх справ, де вони в обов'язковому порядку піддаються детальному особистому обшуку, при цьому складаються відповідні процесуальні документи. Про результати особистого обшуку й, зокрема, про спроби затриманих позбутися певних доказів вказується в протоколі затримання або відповідному рапорті.

При цьому з метою виключення можливості затриманих зв'язатися між собою, в окремих випадках доцільно їх розмістити у різних місцях тимчасового тримання.

Поки діє фактор раптовості й затримані перебувають у стані психологічного шоку, проводяться їх перші допити, доцільно це робити як правило слідчому, що прийняв справу до свого провадження.

В ході реалізації тактичної операції «Затримання запідозреної особи або злочинної групи», в залежності від обставин справи про незаконне заволодіння автотранспортними засобами, можуть бути проведені обшуки за місцем проживання й роботи затриманих, крім цього вони піддаються особистому обшуку, а їх одяг – огляду. При проведенні таких слідчих дій складаються окремі протоколи.

Наприкінці відзначимо, що реалізація оперативних матеріалів при проведенні тактичної операції «Затримання запідозреної особи або злочинної групи» – це не завершення, а початок ділової взаємодії слідчого й операти-

вних працівників. Практика показує, що саме по справах про організовану злочинну діяльність запорукою успішності розслідування є безперервність такої взаємодії на протязі всієї роботи слідчого в справі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Григорьев В. Н. Задержание подозреваемого / В. Н. Григорьев. – М. : учебно-консультационный центр «ЮрИнфоР», 1999. – 542 с.
2. Образцов В. А. Выявление и изобличение преступника : пособ. / В. А. Образцов. – М. : Юристь, 1997. – 336 с.
3. Пидусов Е. А. Задержание подозреваемого в незаконном обороте наркотиков: научно-практическое пособие. – М. : Юрлитинформ, 2007. – 152 с.
4. Газизов В. А. Видеозапись и ее использование при раскрытии и расследовании преступлений : учебное пособие / В. А. Газизов, А. Г. Филиппов. – М. : Щит-М, 1998. – 136 с.

Карабанов Д. О. Тактична операція «Затримання запідозреної особи або злочинної групи» при розслідуванні незаконного заволодіння автотранспортними засобами / Д. О. Карабанов // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 351–355 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11kdoaz.pdf>

Розкрито зміст тактичної операції «Затримання запідозреної особи або злочинної групи» при розслідуванні незаконного заволодіння автотранспортними засобами. Звернуто особливу увагу на її ретельну підготовку, фактори які необхідно врахувати в ході її реалізації, а також особливості фіксації результатів проведеної операції.

***

Карабанов Д.О. Тактическая операция «Задержание заподозренного лица или преступной группы» при расследовании незаконного овладения автотранспортными средствами

Раскрыто содержание тактической операции «Задержание заподозренного лица или преступной группы» при расследовании незаконного завладения автотранспортными средствами. Особое внимание уделено ее тщательной подготовке, факторам, которые необходимо учесть в ходе ее реализации, а также особенности фиксации результатов проведенной операции.

***

Karabanov D.O. Tactical Process «Retention of the Suspected Person or Criminal Bunch» at Fact-finding of Illegal Mastering By Trucking Facilities

The maintenance of tactical operation «Detention of the suspected person or criminal group» is opened at investigation of thefts of vehicles. The special attention is given its thorough training, factors which it is necessary to consider during its realization, and also feature of fixing of results of the performed operation.